

До методології культурно-антропологічного обґрунтування соціального часу у добу глобалізації

Култаєва М.Д., зав.кафедрою філософії ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, доктор філософських наук, професор

Стаття присвячена виявленню методологічних складнощів описах темпоральних структур, що виникають внаслідок глобалізації. Часовий чинник має важливе значення для само розуміння і самоствердження сучасних суспільств, що існують у глокальних умовах. Показані методологічні можливості, які відкриваються через антропологічний та культурологічний поворот у проблемному полі глобалізації, яка розглядається як процес і нова форма організації суспільного життя.

Ключові слова: соціальний час, темпоральні структури, глобалізація, глокальні умови, методологічна програма, сучасні суспільства, соціальне життя, антропологічний поворот.

В онтологічному вимірі процеси глобалізації здебільшого розглядаються у просторовому вимірі. Значно менш уваги приділяється їх темпоральним характеристикам, хоча останні мають принципове значення для само розуміння сучасних суспільств, які з одного боку створюють умови для самоорганізації надскладних атопічних соціальних систем, а з іншого – ці суспільства потерпають від прискореного конструювання нової темпорально неузгодженої соціальної реальності. У цьому зв'язку важливого значення набувають темпоральні чинники, які впливають на характер і спосіб протікання глобалізаційних процесів. В свою чергу це вимагає уточнення методологічної процедури культурно-антропологічного обґрунтування соціального часу у добу глобалізації.

Ця вимога підкріплюється усім досвідом теоретичної рефлексії соціального часу. Варто зазначити, що загально-теоретичні проблеми соціального та історичного часу знайшли глибоке висвітлення у зарубіжній та вітчизняній філософській літературі. Тут передусім треба назвати праці , М.Гайдеггера, К.Ясперса, А. Тойнбі, А.Гуревича, А. Лоя, О Роговського та ін. Формальні і смислові зміни темпоральних структур, обумовлені глобалізацією, розглядаються у працях У. Бека, А. Гідденса,Т. Еріксена та

ін. Теоретико-соціологічні обґрунтування ролі взаємопов'язаних простору і часу у структуруванні соціальних процесів та символічній репрезентації соціальних дій були зроблені ще Г.Зіммелем та Н.Еліасом. Ідеї цих класиків соціологічної думки, насамперед розуміння часу як символічної смислової структури, того, що час є соціальним конструктом, пізніше розвинули Е.Гідденс та У.Бек. Вони, а також інші соціологи (Р.Левін, М.Мелвін, Н.Луман, М.Янг, Г.Новотни) та культурологи (М.Берисвіль, М. Буркгардт, Р.Козелек) зробили значний внесок до розуміння символічного кодування часу у добу глобалізації, часі, на який накладаються її специфічні темпоральні особливості.

Для дослідження соціального часу у добу глобалізації у методологічному плані має марксистська ідея про неодночасність суспільно-історичного розвитку локалізованих соціумів, які виступають агентами прискорення глобалізаційних процесів, амбівалентних за своїми наслідками. Але не зважаючи на своєрідний мозковий штурм проблематики, пов'язаної з різними аспектами соціального часу, його культурно-антропологічні властивості і модифікації у добу глобалізації залишаються все ще недостатньо з'ясованими.

Метою цієї статті є експлікація проблемних вузлів окресленого тематичного поля та обґрунтування методологічної програми дослідження культурно-антропологічного аспекту окресленої проблематики.

Найбільшою складністю описів та інтерпретацій смислового наповнення соціального часу у добу глобалізації є його подвійна репрезентація у глобалізаційних контекстах. Це темпоральність, що задається самім глобалізаційним процесом. Перефразуючи відомий вислів К.Маркса, який торкався всесвітньої історії, можна сказати, що глобалізація існувала не завжди, вона є результатом. Отже, глобалізація має свою передісторію, свої „праобрази” [Див. 1, с.10-11]. Саме історизм таких прообразів вимагає розглядати глобалізацію в історичному часі. Але глобалізація має не тільки зовнішній часовий вимір, а й внутрішній, адже у

добу глобалізації змінюються суспільства, набуваючи глокальних параметрів існування зі збереженням темпоральності своєї історичної матриці. Проблема синхронізації цих різних часових вимірів є своєрідним методологічним викликом.

Однією з можливих відповідей на нього є культурно-антропологічна програма дослідження соціального часу у добу глобалізації. Ця програма дозволяє розглянути сучасні трансформації смислів і функцій соціального часу у культурно-антропологічній площині, де надзвичайно актуальним є питання, поставлене Р.Зафрански, а саме: „Скільки глобалізації може витримати людина”. Мається на увазі не тільки обсяг смислів глобалізації, а й їхня тривалість, яка передбачає також певну витривалість людини, а також її здатність зносити часовий хаос, тобто десинхронізацію соціальних, культурних та політичних процесів на локальному і глобальному рівнях [4,с.21]

Тут варто згадати, що різні культури демонструють різне ставлення до часу. Прийнята у культурі модель застосування часу називається часовим порядком. В свою чергу встановлення часового порядку є виразом владних відносин. Адже той, хто встановлює часовий порядок, призначає терміни, розробляє графіки, мусить мати владні уповноваження. Символічною репрезентацією владного примусу щодо часу є навіть такі побутові речі, як звичайний календар або годинник. Встановлення годинників на ратушах європейських міст було важливим моментом, бо ці годинники сприяли самоорганізації міста. Соціологічна теорія такого часу ще розробляється. Над теоретичними роздумами тут здебільшого переважають емпіричні спостереження. Їхні узагальнення зафіксовані у метафорі “часового компактного глобусу” [5, с. 24]. Як вже зазначалося вище, така компактність існувала не завжди, вона є результатом і наслідком ствердження індустріального суспільства. Про це переконливо свідчить історія культури. Так, у 1860 р. у США існувало приблизно 300 локальних часових зон, що посилювало відокремлення спільнот, які жили у різних часових вимірах. Але

з появою залізничного транспорту вже у 1882 р. зони було редуковано до чотирьох. Поява літаків і автотранспорту стала символом мобільного і активного суспільства, яке вимагало посилення темпоральної координації суспільств, що глобалізуються. Але відома системно-теоретична процедура редукції комплексності, показує, що розбіжності у локальному соціальному часі не можна мінімізувати простим механічним виключенням відмінностей. Адже соціальний час не існує сам по собі, а має історично обумовлену часову культуру. Неодночасність розвитку суспільств обумовлює ускладнену, багаторівневу структуру темпоральності світового часу, а також пояснює відмінності у локальних культурах та складнощі становлення нової часової культури світового суспільства, яке є насамперед “метрономним суспільством” [5,с4].

Отже, часова культура і покладені в її основу порядок та особливості сприйняття та оцінювання часу, є чинником інтеграції суспільства, а узгодження часових порядків - передумовою як вертикальної, так і горизонтальної глобалізації. Під впливом передусім економічної глобалізації посилюється тенденція економізації часу, яка формує прагматичне сприйняття та оцінювання часу (згадаємо відому формулу “час - це гроші”). Номо економісус (людина економічна) як активний дієвець у глобальному просторі займається розробкою проектів економії часу, часовим менеджментом, складає часовий бюджет. А як homo sociologicus (людина соціологічна) вона контролює цю діяльність, оцінює ризики і небезпеки стратегій прискорення, нивелювання мультикультурної темпоральності.

Глобалізація у тій чи іншій мірі впливає на всі рівні суспільного життя. Не зважаючи на це, її вплив на часову структуру повсякденності довго залишався непоміченим. Але саме у життєвому світі індивідів вона демонструє свою темпоральну парадоксальність. Так, внутрішній час глобалізації на мікрорівні виявляє не тільки тенденцію до прискорення, до згортання теперішнього часу до моменту, а й численні техніки темпорального уповільнення, тобто усвідомленої маніпуляції майбутнім,

створення ілюзії контролю над ним. Це є наслідком гіперактивного самоздійснення особистості у добу глобалізації. Уповільненню часу допомагають технічні засоби, що створюють ілюзію контролю за рухом часу (наприклад, холодильник, що економить бюджет часу родини, зменшуючи витрати часу на закупівлю продуктів харчування, фітнес та косметичні засоби створюють ілюзію подолання старіння геронтологізованого суспільства, члени якого незалежно від віку хочуть виглядати молодими тощо).

Під впливом глобалізації змінюється часове структурування біографій, які підлягають плануванню і виключенню випадковості як невинуватої витрати часового ресурсу особистості. Разом з цим слід зазначити, що під впливом глобалізаційних процесів спостерігається зближення європейської, американської (більш прагматичної) і японської (більш прив'язаної до національної традиції) моделей організації часу. Адаже глобальна конкуренція вимагає перебудови організації соціального часу. Однією з вимог глобалізації є синхронізація важливих соціальних дій, узгодження ритмів праці, навчання, відкриття і закриття фірм, магазинів тощо. Можливість узгодження різних моделей організації соціального часу обумовлена тим, що в ході глобалізації відбувається становлення нової культури часу.

Література.

1. Пролеєв С. Людство перед викликом глобалізації// Виклик глобалізації. – К., 2001 - С. 10).
2. Garhammer M. Wie Europäer ihre Zeit nutzen: Zeitstrukturen und Zeitkulturen im Zeichen der Globalisierung.- Berlin, 1999.- S. 464.
3. Fraser I.T. Die Zeit. Auf den Spuren eines Vertrauten und fremden Phaenomen.- München: Fink 2004. -S. 380
4. Safranski Rüdiger. Wieviel Globalisierung hält der Mensch aus. – Frankfurt am Main: Suhrkamp. 2011. – 256 S.
5. Young M.D. The Metronomic Society.- Cambridge: Uni. Press. 1988. – 293 p.

К методологии культурно-антропологического обоснования социального времени в эпоху глобализации

М. Култаева.

Статья посвящена выявлению методологических трудностей при описании темпоральных структур, которые возникают вследствие глобализации. Временной фактор имеет важное значение для самопонимания и самоутверждения современных обществ, существующих в глокальных условиях. Показаны методологические возможности, которые открывает антропологический и культурный поворот в проблемном поле глобализации, которая рассматривается как процесс и новая форма самоорганизации социальной жизни

Ключевые слова: социальное время, темпоральные структуры, глобализация, глокальные условия, методологическая программа, современные общества, социальная жизнь, антропологический поворот

Supplements to Methodology of Cultural-anthropological Explanation of the Social Time in the Age of Globalization

M.Kultaeva.

The article is devoted to explication some methodological difficulties of the description time structures coming into being through globalization. The temporal factors are very important for self-understanding and self-recognition of the modern societies with glocal conditions of its being. Are showed methodological possibilities opened by anthropological and cultural turn in the problem field of globalization regarded as a process and a new form of the self-organization of the social life,

Key words: social time, time structures, globalization, glocal conditions, methodological program, modern societies, social life, anthropological turn